

Tonči Matulić

Bioetički izazovi kloniranja čovjeka.

Filozofsko-teološko tematiziranje

Glas Koncila, Zagreb 2006.

Ova knjiga svakako predstavlja novost obzirom da se, barem do sada, nitko od katoličkih teologa u Hrvatskoj, nije tako temeljito i opširno pozabavio pitanjem kloniranja, kako reproduktivnoga tako terapijskoga, posebice problematikom eventualnoga kloniranja čovjeka. Ovo je teški zadatak, imajući u vidu da je problematika nova, literatura nije lako dostupna, na hrvatskom je jeziku dosta oskudna. Zadatak je kompleksan i stoga jer cjelokupna problematika nosi sa sobom mnoge druge konotacije, političke, gospodarske, svjetonazorske, tako da se teološki ili etički govor o ovom pitanju često preklapa s pitanjima iz sfere politike, medija, gospodarstva. Konačno, zadatak je težak pogotovo stoga jer autor ne namjerava samo objektivno analizirati stavove, razmišljanja i pristupe koji danas postoje na planu bioetičke rasprave, nego slijedi i precizni cilj, a taj je promovirati stajalište o ovoj temi koje proizlazi iz kršćanskog pogleda na svijet i čovjeka, u svijetlu kršćanske antropologije i kozmologije.

Kako se ovdje radi o prvom pokušaju u nas, barem na planu teološkog razmišljanja, glavni pozitivni doprinos knjige, koji će svakako biti od koristi svakome tko se dalje bude ovom temom bavio, je smještaj cjelokupne problematike kloniranja u prikladni kontekst koji se sastoji od nekoliko kruga pitanja:

1. Pitanje autonomije morala i etike: pogubno bi bilo pristati na tezu kako je kršćanski pogled na problematiku kloniranja «specifično kršćanski», tj. shvatljiv i prihvatljiv samo onome tko vjeruje u Boga i Objavu. Kršćansko razmišljanje ovdje slijedi naravni moralni zakon, kojega Objava samo radikalizira i pojašnjava.
2. Pitanje odnosa etike i tehnike: podvrgnuti kriterije tehnike kriterijima etike nameće se kao prioritet nakon što smo suočeni s destruktivnim djelovanjem čovjeka na svoju okolinu, na prirodu i njezine resurse. Dok se s ovim načelom gotovo

svi slažu kada je u pitanju priroda i okoliš općenito, nije tako kada je u pitanju čovjek, njegovo dostojanstvo i proces njegova nastajanja. Upravo u ovom segmentu autor daje ključni doprinos kršćanskog i logičkog razmišljanja. Nije slučajno da je možda jedan od najboljih dijelova knjige poglavlje «Dostojanstvo prirode. Ideja prirode u procijepu između sirovine i stvorenja».

3. Pitanje društvenog i civilizacijskog konteksta u kojemu se sve događa: Da bi znali argumentirano progovoriti o ovoj temi moramo se suočiti s drugačijim argumentima, moramo upoznati razmišljanja koja odudaraju od naše logike. To je također teški zadatak jer je autor morao posegnuti za opširnom literaturom ali i stoga jer se tzv. neoliberalna razmišljanja o kloniranju s kojima se autor suočava često kriju iza nejasnih kontura nekakve borbe za slobodu istraživanja, iza apsolutne slobode čovjeka koja nije vezana ni na kakve vrijednosti, iza poimanja demokracije koja ima «pravo» odlučivati o svemu, pa i o tome kada i kako nastaje čovjek.
4. Pitanje antropološke infrastrukture. Temeljna tvrdnja autora jest da «svako pitanje o moralu pretpostavlja odgovor na pitanje o čovjeku» (str. 116). Ova tvrdnja je okosnica cjelokupne knjige. Odgovor zahtijeva ne samo dobro poznavanje teologije, nego i metafizike i filozofije. Štoviše, odgovor pretpostavlja spremnost da se moralna pitanja uopće stave u kontekst nekakve antropologije. Inače ostaje samo potpuni relativizam kojemu bilo kakvo kloniranje ne predstavlja nikakav problem. Stoga je možda najbolji autorov doprinos upravo u vezivanju pojma «dostojanstvo ljudske osobe» na metafizičke kriterije koji jedino omogućavaju definiciju ontološkog statusa čovjeka.
5. Pitanje o ontološkom i etičkom statusu embrija i početku ljudskoga života, tj. o tome kada nastaje čovjek-osoba. Dobro da se je autor naširoko pozabavio ovim pitanjem, jer ga se često zaboravlja, pogotovo u površnim raspravama o mogućim pozitivnim dosezima terapijskog kloniranja, no, ova tema svakako će pomoći i onima koji olako pristupaju

problemu umjetne oplodnje, pobačaja, te drugim pitanjima o kojima ovisi dostojanstvo čovjeka i njegova nastajanja.

Daljnji pozitivan doprinos ove knjige je svakako činjenica da autor ne ostaje samo na apstraktnoj razini, gdje i nema velikih neslaganja oko temeljnih principa (npr. oko načelnog vrjednovanja važnosti braka i obitelji), nego ulazi u problem praktične primjene načela gdje nastaju razmimoilaženja ovisno o tome na kakvim se antropološkim i filozofskim polazištima gradi vlastiti stav. Ova knjiga jasno dokazuje da sociološka istraživanja koja pokazuju kako građani visoko vrjednuju neke vrijednosti, kao što su brak, obitelj, potomstvo, dostojanstvo čovjeka, ne nailaze na odjek u neo-liberalnim poimanjima koji o ovim stvarnostima ne govore kao o vrijednostima nego gotovo kao o matematičkim veličinama. U tom smislu autor dokazuje hrabrost u sučeljavanju argumenata s najrazličitijim opcijama i poimanjima, svjestan da brani vrijednosti koje nitko nema pravo potpuno relativizirati.

Pozitivna je i induktivna metodologija knjige. Naime, problematika kloniranja pretpostavlja poznavanje niza pojmova i fenomenologije procesa kloniranja. Inače se kršćanski pristup ovim pitanjima ne može do kraja shvatiti. Takav će pristup biti sve više potreban. Vidjeli smo kako se u nas odvijala rasprava oko tzv. medicinski potpomognute oplodnje, gdje većini nije uopće bilo jasno kako se ovdje radi o pitanju statusa embrija, o pravu na život, a ne o pravima na potomstvo. Od fenomenologije do vrjednovanja i sučeljavanja stavova: to je doduše teži način argumentiranja, ali jedini ispravan. Tome služi i opširno opisana povijest kloniranja, kako reproduktivnog tako terapijskog, s glavnim akterima, etapama, bitnim događanjima.

Autor se potrudio predstaviti gotovo sve relevantne međunarodne dokumenti i deklaracije o tom pitanju, kao i sve značajne crkvene dokumente. Sve mu to pomaže da dokaže kako je kloniranje (reproduktivno i terapijsko) nespojivo s ljudskim dostojanstvom, no, svim ovim jasnom paragrafima on nadodaje vlastita razmišljanja sagledavajući ovo dostojanstvo s filozofske i metafizičke perspektive. On nije pao u napast teološkog pozitivizma (samo ponavljanja izjava Učiteljstva) ili blicizma (korištenja izričitih biblijskih izraza

koji štite ljudsko dostojanstvo). U tom smislu knjiga je upućena i onima koji ne vjeruju ili nisu jako upoznati s teologijom i kršćanskom antropologijom. Smatram je ovaj, indirektni način, onaj ispravan i efikasan način kako se kršćanska misao o ovoj temi može nametnuti u modernom svijetu.

Dopušteno je postaviti i neka pitanja, pogotovo jer se radi o pionirskom djelu koje može biti izvoriste daljnjih razmišljanja i tekstova na ovu temu. Jedno od pitanje svakako je ono o tzv. biopolitici. Autor nas naširoko uvjerava kako se kod raelijanizma, dakle pokreta koji je stajao iza projekta prvog kloniranja čovjeka, tj. djevojčice Eve) zapravo radi o ljudima koji su šarlatani, ali imaju puno novca, te stoga mogu eksperimentirati u ovakvoj osjetljivoj materiji. No, čitatelju se spontano postavlja uznemiravajuće pitanje zar je moguće da u današnjem svijetu svaki šarlatan koji ima novca može pokušati klonirati čovjeka? To je osnovni problem s kojim se mora suočiti svaka biopolitika. Nadam se da je autor dao poticaj drugima da se sistematski suoče s tim problemom. Ne radi se, dakle, samo o teoretskim pitanjima vrjednovanja čovjeka i života, nego i o političkim mjerama koje će takvo manipuliranje spriječiti. Ovo nije mogao biti zadatak autora, ali ne vjerujem da može postojati ozbiljan političar koji će, pročitavši knjigu, ostati ravnodušan. U tom smislu, s ciljem buđenja svijesti kako je biopolitika na potezu, možda bi valjalo više i opširnije naglasiti posljedice koje bi nastale masovnim reproduktivnim kloniranjem čovjeka npr. na području pravne regulative obiteljskih odnosa, gdje se može predvidjeti određeni kaos u spoznaji tko je komu roditelj i na koji način, itd.

Autor razmišlja logički, gotovo silogistički, tako da čitatelj i nesvjesno biva doveden do toga da dijeli njegovo mišljenje. Zato, iako ima dosta ponavljanja, koja katkada poznavaju problematike mogu biti neobjašnjiva, ona nisu zamarajuća, dapače, imaju precizni cilj, tj. dobrodošla su za svakoga tko se po prvi puta susreće s ovom problematikom.

Naglasio bih, na kraju, da je jezik knjige jednostavan i lako razumljiv, a opširna literatura omogućiti će svakome detaljnije se upoznati s ovom izazovnom problematikom.

Josip Grbac